

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE

TEZE K DISERTAČNÍ PRÁCI

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE

Fakulta stavební
Katedra architektury

ING. ARCH. JAN KAŠPAR

**ANALÝZY URBANISTICKÝCH STRUKTUR
HLAVNÍCH VEŘEJNÝCH PROSTORŮ VENKOVSKÝCH SÍDEL
PRO POTŘEBY JEJICH OCHRANY**

URBAN STRUCTURE ANALYSIS
OF THE MAIN PUBLIC AREAS IN RURAL SETTLEMENTS
FOR THE PURPOSE OF THEIR ESSENTIAL PRESERVATION

Doktorský studijní program: **ARCHITEKTURA A STAVITELSTVÍ**
Studijní obor: **Architektura a stavitelství**

**Teze disertační práce pro získání akademického titulu „doktor“,
ve zkratce Ph.D.**

Praha, duben 2015

Disertační práce byla vypracována v prezenční, následně kombinované, formě doktorského studia na katedře architektury Fakulty stavební ČVUT v Praze

Uchazeč: Ing. arch. Jan Kašpar
Katedra architektury
Fakulta stavební ČVUT v Praze
Thákurova 7, 166 29 Praha 6 - Dejvice

Školitel: Doc. Ing. arch., Ing. Zuzana Pešková, Ph.D.
Katedra architektury
Fakulta stavební ČVUT v Praze
Thákurova 7, 166 29 Praha 6 - Dejvice

Školitel - specialista: nebyl jmenován

Oponenti:

.....
.....
.....

Teze byly rozeslány dne: .....

Obhajoba disertační práce konaná dne ..... v ..... hod.
před komisí pro obhajobu disertační práce ve studijním oboru Architektura a stavitelství
v zasedací místnosti č. .... Fakulty stavební ČVUT v Praze.

S disertací je možno se seznámit na děkanátu Fakulty stavební ČVUT v Praze na oddělení pro vědeckou a výzkumnou činnost, Thákurova 7, 166 29 Praha 6

.....

předseda komise pro obhajobu disertační práce
ve studijním oboru
Architektura a stavitelství
Fakulta stavební ČVUT v Praze
Thákurova 7, 166 29 Praha 6

Abstrakt ^{CZ}

Hlavní veřejný prostor představuje hodnotný doklad historického vývoje sídla. Obsahuje informace o koncepci založení patrnou v parcelaci, která definuje veřejné prostory, charakter zástavby a vztah ke krajině. Odborná analýza urbanistických struktur je hlavní podmínkou pro formulaci případné památkové ochrany nebo jiných zákonných forem, respektive stanovení vhodné regulace rozvoje.

V rámci disertační práce byly posouzeny a popsány vybrané venkovské struktury na území Čech (okres Příbram a následně ORP Dobříš) z hlediska jejich zachovalosti a změn v kontextu stavebního vývoje v období od 1. poloviny 19. století do současnosti.

Výstupem práce jsou konkrétně formulované hodnoty pro dané lokality využitelné v rámci běžné územně plánovací praxe.

Abstract ^{ENG}

Main public area illustrates a historical development of rural settlements. It contains information about the probably original conception perceptible in the urban structure, which defines public areas, country houses character and relation to the landscape.

Sophisticated urban structure analysis is the main requirement for the formulation of historic preservation or other legislative forms of protection and alternatively for determination of the suitable development regulation.

In this work selected villages in the Czech Republic (Příbram and subsequently Dobříš region) were described and assessed from the point of view of preservation in the context of building development from the first half of the 19th century to the present.

The outputs of this work are specifically formulated values of evaluated localities for the common practice of urban design and spatial planning.

Disertační práce vznikla v souvislosti řešením projektů Studentské grantové soutěže ČVUT č. SGS11/017/OHK1/1T/11 s názvem "Rekognoscace a zhodnocení stavu hlavních veřejných vesnických prostorů na Příbramsku", č. SGS12/018/OHK1/1T/11 s názvem "Identifikace urbanistických a architektonických hodnot v hlavním vesnickém veřejném prostoru" a č. SGS13/022/OHK1/1T/11 s názvem "Urbanisticko-architektonické hodnocení vesnických veřejných prostorů na Dobříšsku".

1. Cíle disertační práce ... str. 5
2. Úvod do problematiky disertační práce ... str. 5
3. Ochrana hodnot hlavního vesnického veřejného prostoru ... str. 6
4. Inspirace ze zahraničí ... str. 7
5. Problematika výstavby na venkově ... str. 8
6. Vybrané historické souvislosti ... str. 9
7. Hypotézy ... str. 10
8. Metody zpracování ... str. 11
9. Přehled zpracování a výsledků disertační práce ... str. 12
  - 9.1. Analýza urbanistické struktury venkovských sídel na Příbramsku ... 13
  - 9.2. Analýza urbanistické struktury hlavního veřejného prostoru sídel na Dobříšsku ... 15
10. Závěry ... str. 19
11. Seznam prací disertanta vztahující se k disertaci ... str. 22

1. Cíle disertační práce

Všeobecné úsilí nejrůznějších odborníků o oživení venkovského veřejného prostoru je stále velmi aktuální. Český venkov se na prahu 21. století nalézá v hluboké krizi a dlouhodobě nenachází potřebné strategické myšlenky, které by stanovily jeho další směřování a společenský status.

Základním předpokladem pro rozvoj venkova je formulování nových strategií postavených na pevných základech. Těmi jsou, i přes půl století trvající destrukci, stále čitelné fragmenty historicky budovaných urbanistických hodnot.

Především urbanistická struktura je jedinečným znakem každého sídla a je třeba ji důsledně chránit jako nositele kulturně-historického dědictví. Práce je zaměřena na jednu z fundamentálních funkčních částí každého sídla, a tou je hlavní veřejný prostor. Středisko kulturních, společenských a historických událostí dokládajících staletí trvající genezi. Dlouhodobě nefunkční a chátrající centra sídel byla hlavní motivací pro sepsání této práce, rovněž tak nedostatek informací, které by podrobně a uceleně mapovaly jejich aktuální stav.

Cílem práce se proto stalo:

- **systematické zmapování urbanistických struktur sídel v konkrétně zvoleném území,**
- **vyhodnocení aktuálního stavu jednotlivých urbanistických struktur sídel,**
- **formulování závěrů pro územně plánovací praxi.**

2. Úvod do problematiky disertační práce

Hlavní vesnický veřejný prostor chápeme jako jádro sídla, jehož základní kompozice a prostorové parametry byly dány již jeho historickým založením. Prakticky se jedná o živý organismus skládající se z mnoha složek, které se podílejí na jeho vnímání i fungování. Současná podoba, je odrazem jednotlivých vývojových etap postupného procesu:

- raně středověké období,
- kolonizační období a proměna osídlení (11. / 12. – 14. stol.),
- období revitalizace po husitských a poděbradských válkách (15. století),
- období doosídlování území (16. a počátek 17. století),
- období stabilizace po třicetileté válce (2. polovina 17. a počátek 18. století),
- reformní období (18. a počátek 19. století),
- industriální období (konec 19. a počátek 20. století),
- období poválečné přestavby (2. polovina 20. století),
- období po roce 1989.

Zejména u starých středověkých struktur je prakticky nemožné určit jejich původní stav. Jedině důkladným stavebně-historickým a archeologickým průzkumem lze dostatečně analyzovat jeho kontinuitu a následně pochopit příčiny veškerých změn, jejichž důsledky jsou námi dnes vnímány a hodnoceny. Posuzování půdorysných struktur vesnických sídel však může být někdy velmi problematické, jak shrnuje Jan Pešta¹.

Hlavní veřejný prostor, stejně jako celé sídlo, je zajímavý doklad vývoje lidské společnosti v konkrétním prostředí, kde se prolíná její původní i současný stav.

Při vizuálním posuzování konkrétního místa upoutá přítomnost, nebo naopak absence, urbanistických hodnot, které vnímáme především řádem, respektive jeho narušením. Je představován rytmem domů daných proporcí, které vymezují definovaný prostor. V urbanistických termínech bychom hovořili o parcelaci, která dává půdorysný tvar veřejnému prostoru a okolním pozemkům, dále hmotové struktuře zástavby, která prostor opticky vymezuje.

---

¹ PEŠTA, J. Několik poznámek ke studiu půdorysné struktury venkovských sídel na území Čech. In: *Průzkumy památek*, roč. 7, č. 2/2000, s. 153-168.

3. Ochrana hodnot hlavního vesnického veřejného prostoru

Jak je běžně uváděno, a ve venkovském prostoru evidentní, byla sídla zakládána s jasnou koncepcí vycházející ze vztahu ke konkrétnímu přírodnímu místu a jeho konfiguraci. Stavby, které je tvořily, jasně deklarovaly vztah ke krajině a veřejnému prostoru, který byl hlavním centrem společenského života. Od 2. poloviny 20. století se však historicky položené základy vsí postupně bortí. Navzdory současným možnostem regulace výstavby nových objektů nebo rekonstrukcí původní vesnické architektury dochází k narušení koncepce původních sídel, jejich veřejných prostorů i staveb samotných.

Hlavní veřejný prostor se nachází v původní historické struktuře sídla, označované také jako historické jádro. Nalezneme zde v převaze stavby z 19. a 20. století (nesou stopy typického tvarosloví), ale lze mimořádně identifikovat i stavby starší.²

Z hlediska památkové ochrany je vnímána především celistvě dochovaná lidová architektura, její soubory či sídelní celky (status památkové zóny a rezervace). Ochrana je podpořena dostatečným způsobem legislativně, proto by se náš zájem měl upírat na běžné, tedy nechráněné, venkovské struktury, které rovněž skýtají mimořádné kvality.

Studiem územních plánů obcí bylo zjištěno, že mnohdy jediným zájmem urbanisticko-architektonické ochrany jsou stavby již památkově chráněné (kulturní památky), výjimečně kulturně a historicky významné stavby a dominanty. Samozřejmě musíme brát v úvahu, že od platnosti nového stavebního zákona (zákon č. 183/2006 sb.) a jeho prováděcích vyhlášek neuplynul ještě dostatečný čas. Výskytem hodnot v územně analytických podkladech, které z velké části nahradily původní průzkumy a rozborů v procesu zpracování územně plánovací dokumentace a regulačních plánů, se zabýval tým autorů: Bečka, Maier, Peltan, Dodoková a Vorel.³ Průzkum upozornil na nejednotnost zpracování jednotlivých jevů daných prováděcí vyhláškou, zejména na nedostatečné zastoupení urbanistických hodnot, které by měly být základním podkladem pro práci v území.

Neúplnost analytických dat rozhodně nemůže být zdůvodněna tím, že by se urbanistické hodnoty na českém venkově nenacházely. Hodnocením venkovských sídel se dlouhodobě zabývají Jaroslav Sýkora a Zuzana Pešková⁴ a uvádí jejich základní shrnutí. Jedná se zejména o ochranu dochované urbanistické struktury sídelního útvaru i jednotlivých objektů. Samotná urbanisticko-architektonická koncepce veřejného prostoru, zejména ve vztahu k funkčnímu a dispozičnímu řešení veřejného prostranství, je pro budoucí rozvoj sídla zásadní.

V roce 1985 byla v Granadě přijata Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy (Mezinárodní smlouva č. 73/2000 Sb.m.s.), která Českou republiku zavazuje na poli památkové péče a stanovuje ochranu architektonického dědictví jako základní cíl plánování územního rozvoje venkova.⁵

Konkrétní formy ochrany jednotlivých památek či jejich souborů specifikuje zákon č. 20/1987, o státní památkové péči.⁶ V praxi však vnímáme existenci hodnot, ať na úrovni jednotlivých staveb či jejich skupin, na které nelze státní ochranu aplikovat. Užití tohoto zákona na většinu venkovských sídel by bylo problematické.

Této oblasti se dotýká i zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (a další související legislativa), který by měl být do budoucna hlavní oporou. Vlastní prosazování je však přímo závislé na ochotě jednotlivých obcí (obyvatel i jejich zástupců).

---

² SÝKORA, J., PEŠKOVÁ, Z. Ochrana historických jader vesnic v urbanistické tvorbě. In: *Sborník konference Enviro 2007*. s. 317-318.

³ BEČKA, M., MAIER, K., PELTAN, T., DODOKOVÁ, A., VOREL, J. Hodnoty v územně analytických podkladech obsí s rozšířenou působností. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. XIII, č. 2/2010, s. 53-58. ISSN 1212-0855.

⁴ SÝKORA, PEŠKOVÁ, *ref. 2*

⁵ Mezinárodní smlouva č. 73/2000 Sb.m.s., Úmluva o architektonickém dědictví Evropy.

⁶ ČESKO. Zákon č. 20/1987, o státní památkové péči.

Rovněž hraje roli erudovanost zpracovatelů ÚPD v oblasti ochrany historických hodnot venkovských jader a kvalita územně analytických podkladů ze kterých dokumentace vychází. Zde je třeba odkázat na §18 (Cíle územního plánování) a 19 (Úkoly územního plánování) zákona č. 183/2006 Sb.⁷ Jednotlivé sledované jevy (nemovitá kulturní památka a soubor, památková rezervace aj. – viz Příloha č. 1 této vyhlášky) jsou sice vyhláškou stanoveny, u některých je však identifikace (současně zhodnocení) velmi složitá.

Bylo by však nepřesné tvrdit, že vhodné podklady neexistují. Lze se inspirovat např. katalogem jevů územně analytických podkladů hlavního města Prahy⁸, kde jsou přímo zmíněna historická jádra původních vsí a struktura zástavby. Jedná se o doklad stavebního vývoje společnosti v jedinečném místě⁹, který by měl být chráněn vždy.

4. Inspirace ze zahraničí

Éra intenzivního industrializovaného využívání venkova, a především narušení přirozené kontinuity a vlastnictví, je podstatou, která Českou republiku dodnes odlišuje od západoevropských zemí, které jsou v procesu transformace daleko před námi. I přes tento negativní aspekt je obdivuhodné, jakým způsobem dokázalo české prostředí přijmout ideu a principy rakouského a německého programu obnovy venkova. Pokud někde lze hledat inspiraci, je to právě v těchto zemích, se kterými byla až do 1. světové války výrazně spjata historie našeho území. V rámci zmíněného programu vzniklo nesčetné množství publikací, které prezentují zajímavé projekty a přístupy.^{10, 11}

Pro potřeby obnovy českého venkova jsou zajímavé studie, které se zabývají půdorysnými strukturami sídel, navázáním nové výstavby a veřejnými prostory. Zajímavé náměty prezentují studentské práce z univerzity Kaiserslautern, které dokládají, že v původní architektuře lze nalézt dostatek inspirací pro budoucí rozvoj.¹²

Zajímavou inspirací může být text k vývoji v Horních Rakousech s názvem *Das Dorf* (Vesnice). Rozchod s tradicí, rozrůstání obcí v dosahu městských aglomerací, nárůst nových staveb, tvorba nových monotónních dopravních ploch, to vše ochuzuje krajinu o původní tvář venkova. Text prezentuje vsi, které ještě neztratily vztah k zemědělství a vazbu ke krajině. Jednotlivá opatření, jako je prostorová regulace nových stavebních ploch, koncepce infrastruktury, pozemkových úprav, atd. musí být prováděna ve vazbě. Vesnický rozvoj se musí rovněž stát nedílnou součástí života lidí žijících v venkovských sídlech.¹³

Nelze dát přesný recept pro každou ves, stanovení cílů musí být individuální. Pro jednotlivé vsi by měly být analyzovány komponenty, které rovněž uvádí výše citovaná publikace (krajinu, strukturu, hospodářství, kulturní a sociální vazby).

---

⁷ ČESKO. Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti.

⁸ *Katalog jevů – ÚAP Praha*, 2010. (<http://www.praha.eu>, cit. 25. 2. 2015).

⁹ SÝKORA, J. Historické jádro v územním plánování. *Nový Venkov*, č. 12/2000.

¹⁰ RUHLAND, M. *Dorferneuerung Wurzburg, Landkreis Neustadt a.d. Waldnaab: Praemierung durch das Bayerische Staatsministerium fuer Ernaehrung, Landwirtschaft und Forsten am 19. Juni 1986*. Regensburg: Flurbereinigungsdirektion Regensburg, 1987.

¹¹ *Ortsgerechter Straßenbau - ein wichtiger Beitrag des Ingenieurs im Rahmen der Dorferneuerung Selbstverlag*. Ministerium d. Innern u. für Sport, 1987.

¹² DENNHARDT, H. *Vorschläge zur Ortserneuerung im Landkreis Germersheim dargestellt am Beispiel Rheinzabern - Ausgewählte Studienarbeiten*. Universität Kaiserslautern, Raum- und Umweltplanung, Kaiserslautern 1984.

¹³ *Das Dorf: Ein Beitrag zur Dorfentwicklung in Oberösterreich*. Amt der o.ö. Landesregierung, 1987.

5. Problematika výstavby na venkově

Eminentní postavení venkovských sídel bylo patrné po celou historii našeho osídlení. Jejich vývoj byl vždy pozvolný, kontinuální, prezentovaný vztahem k půdě. Hlavní prostředek obživy se vryl do tváře vsí a více a vytvořil obraz, který dodnes pozitivně přijímáme. Elementární vztah mezi stavbou a prostorem byl prezentovaný stavbami, které tyčí své štíty do návší a ulic a současně se rozevírají prostřednictvím sadů a zahrad do okolní krajiny.

Význam venkova neklesl ani v důsledku proporcionálně významného přerozdělení obyvatelstva mezi vesnicemi a městy od nástupu průmyslové revoluce v 19. století. Demografický vývoj však na vesnici oproti rychle se rozvíjející městské ekonomice logicky stagnoval.¹⁴ Etapa od 19. století do současnosti může být nazývána bleskovou přestavbou, která se zásadně vryla do současného výrazu venkova. Přesuny obyvatelstva mezi venkovem a městy nejsou pouze současným trendem¹⁵, v posledních desetiletích však výrazněji zasahují do sídelní přestavby.

Negativní změny začaly v 60. letech 20. století. Narušení kontinuity českých vesnic, ať po stránce stavební, kulturní či sociální, bylo natolik zásadní, že dnes lze na dobu před světovými válkami jen složitě navazovat.

Problematikou českého venkovského prostoru na různých úrovních se do současné doby zabývalo mnoho autorů, např. Jan Binek a kol.¹⁶ představuje celistvý kulturní a sociální obraz. Nepřirozený poválečný urbanistický a architektonický vývoj byl od počátku kriticky hodnocen. Zmiňuje ho Otakar Máčel¹⁷, Jiří Škabrada¹⁸ nebo Aleš Viklický¹⁹.

Dějinný průřez vývojem vesnického veřejného prostranství včetně zmíněného negativního období byl shrnut Josefem Vařekou a Vandou Jiříkovskou²⁰ ve studii zaměřené na návěsní prostor ve středočeské oblasti. Jednotlivým motivům venkovského prostředí se kriticky věnoval, a současně nabídl varianty vhodných náprav, Jaroslav Sýkora^{21, 22, 23}.

Teze většiny autorů se místy prolínaly a lze konstatovat, že obecně byl jejich názor na vývoj vesnic shodný, prakticky je platný dodnes. Nutno zmínit tíživou problematiku suburbií, kterou popisuje Vladimíra Šilhánková a kol.²⁴ nebo Pavel Hnilička²⁵. V kontextu zastavování okrajů sídel nás zajímají nejen vzdálené, ale i interní pohledy. Některé stavby za hranicí historického jádra narušují svým měřítkem samotné centrální prostory a vytváří nepřirozené pohledové dominanty, které konkurují místním kaplím, kostelům nebo panským sídlům.

---

¹⁴ FIALOVÁ, L. a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0283-7. s. 144-146

¹⁵ MAŘÍKOVÁ, P. Vylidňování českého venkova – minulost a současnost, In: *Sborník prací z mezinárodní vědecké konf. APXIV. Znalostní ekonomika*. Praha: PEF ČZU, 2005. s. 554-559. ISBN 80-213-1372-2.

¹⁶ BINEK, J. a kol. *Venkovský prostor a jeho oživení*. Georgetown, 2007. ISBN 80-251-19-5.

¹⁷ MÁČEL, O. *Základní problematika urbanistické struktury vesnice v Čechách a na Moravě: Díl 1., Část 1*. 1. vyd. Brno: Výzkumný ústav výstavby a architektury, 1954.

¹⁸ ŠKABRADA, J. *Lidové stavby: Architektura českého venkova*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-082-5.

¹⁹ VIKLICKÝ, A. *Urbanistické problémy vesnice a zemědělské krajiny*. 1. vyd. Brno: Úst. arch. a územního pl., 1953. Sbíрка původních prací vědeckých pracovníků ÚAÚP. Skup. Brno, Sv. 1.

²⁰ VAŘEKA, J., JIŘIKOVSKÁ, V. *Středočeská návěs*. Třebíz: MNV, 1979.

²¹ SÝKORA, J. Bydlení na venkově. *Nový venkov*, č. 2000/1.

²² SÝKORA, J. Výstavba na jihočeském venkově. *Nový venkov*, č. 2000/2.

²³ SÝKORA, ref. 9

²⁴ ŠILHÁNKOVÁ, V. a kol. *Suburbanizace: hrozba fungování (malých) měst*. 1. vyd. Hradec Králové: Civitas per Populi, 2007. ISBN 978-80-903813-3-9.

²⁵ HNILIČKA, P. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. 1. vyd. Brno: ERA, 2005. ISBN 80-7366-028-8.

V literatuře po roce 1990 hodnotí předešlý vývoj vesnic např. Jarmila Kocourková²⁶, Alfred Knopp a kolektiv²⁷ nebo Ludmila Kašparová, Eva Rozehnalová a kolektiv²⁸. Problematiku zpracování územně plánovací dokumentace a především jejích změn popisuje Miroslav Tůma²⁹. Příznačná je právě jeho definice urbanistické koncepce.

6. Vybrané historické souvislosti

Historie osídlení byla zpracována mnohými autory a není dostatek prostoru se jí zde podrobně zabývat. Do vzhledu osídlení se promítalo nejen zakládání nových vesnic (i v místě původních, které mohly být emfyteutisovány), ale i jejich zánik. Nelze proto s jistotou tvrdit, zda konkrétní sídlo bylo založené plánovitě na zelené louce, a to i přes identifikaci ryze pravidelné parcelace. Na druhou stranu i některá novodobá sídla byla založena na první pohled velmi neuspořádaně. Jan Pešta³⁰ odkazuje na nutnost mezioborové spolupráce vedoucí k určení původního stavu.

Cizí i místní vlivy se navzájem prolínaly. Němečtí kolonisté nemuseli nutně budovat novou ves a prokazatelně přejímali původní slovanské. Zasáhli do změny plužiny i tváře sídla. Tento úkaz popisuje Otakar Máčel³¹ na vsi Blattendorf nebo Glinkau.

Lokační urbanismus je dnes rozsáhlým oborem a podrobnější zájem by byl nad rámec této práce. Je jisté, že vysazení nové struktury bylo významnou plánovanou činností, která vyžadovala um zeměměřičské techniky.³² Analýzou lokačních struktur venkovských sídel dle dostupných podkladů (např. práce J. Šimáka³³) se dlouhodobě zabývá Zuzana Pešková^{34, 35, 36}.

Podobu vysazeného sídla lze rekonstruovat. Bohužel ani nalezení informace o historické parcelaci (tedy počtu vysazených lánů) neznamena, že sídlo bylo skutečně v této podobě realizováno. Rovněž mohlo být později z nějakého důvodu změněno (zničení v období válek, živelné pohromy). Jediným objektivním vodítkem jsou tedy jen indikační skici a mapy stabilního katastru.

Díky literárním pramenům jsme schopni jednoduché rekonstrukce postupu výstavby takřka od 2. poloviny 18. století. Díky číslování domů zavedeného během vlády Marie Terezie lze odvodit postup výstavby a tu konfrontovat se situací na indikačních skicích a následně mapách stabilního katastru.³⁷

---

²⁶ KOCOURKOVÁ, J. *Vesnice: Přírodní prostředí vesnice*. Brno: Výzkumný ústav výstavby a architektury, 1993.

²⁷ KNOPP, A. a kol. *Vesnice: Stavby a krajina mají svůj řád*. Brno: Ústav územního rozvoje Brno, 1994.

²⁸ KAŠPAROVÁ, L., ROZEHALOVÁ, E. a kol. *Nové stavby pro venkov*. Brno: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Ústav územního rozvoje, 2005.

²⁹ TŮMA, M. Jsou změny územních plánů zločinem?. In: *Venkov II: Sídla a krajina, Sborník ze semináře - Jičín 2005*. Jičín: 2005. s. 50-58.

³⁰ PEŠTA, ref. 1

³¹ MÁČEL, ref. 17, s. 40

³² RADOVÁ, M., HAUSEROVÁ, M. Lokační urbanismus. *Archaeologia historica*, Musejní a vlastivědná společnost v Brně, č. 16/91, s. 121 – 130.

³³ ŠIMÁK, J. V. *Středověká kolonizace v Českých zemích*. Praha: 1938.

³⁴ ŠKABRADA, J., PEŠKOVÁ, Z. K možnostem identifikace středověkého vyměřování vesnic v Českých zemích. *Dějiny věd a techniky*, 2006, roč. 39, č. 3, s. 163-178. ISSN 0300-4414.

³⁵ PEŠKOVÁ, Z. Velkorysé návsi na Rakovnicku. In: *Rakovnický historický sborník*. Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, VIII/2011. ISBN 978-80-86772-55-4.

³⁶ PEŠKOVÁ, Zuzana. Vybrané kolonizační podniky stejných lokátorů v Čechách. *Dějiny věd a techniky*, 2011, č. 4. ISSN 0300-4414.

³⁷ ŠKABRADA, ref. 18, s. 46-54

Při zpracování historického růstu výstavby jsou obvykle užívány zdroje udávající počet domů v sídle vztažený ke konkrétnímu datu. Tuto informaci nám dává např. Ottův slovník naučný. Za podrobnějšími daty bychom museli do místních kronik. Takto překleneme období až do stavu zpracování pozemkového katastru³⁸.

Až do 60. let 20. století chápeme vývoj na venkově jako plynulý a kontinuální v závislosti na historickém pozadí (pod vlivem politickým, kulturním, náboženským a sociálním, současně architektonickým). V 1. polovině 20. století sice vnímáme nástup jisté stavební okázalosti, není však dramatický.³⁹

Jak již bylo dříve uvedeno a doloženo průzkumnými pracemi, rozvoj byl násilně přerušen v období po 2. světové válce. Byly opuštěny tradiční staletí budované a zařité architektonické formy, na které se dnes, často nešťastně, snažíme navázat. Přestavba venkova v područí ryze ekonomických koncepcí a snaha přiblížení venkova městu (proces poměšťování venkova) absolutně změnila ráz českých venkovských sídel.

7. Hypotézy

Navzdory mnohým možnostem uplatnění odpovídající ochrany urbanistických hodnot venkovských sídel je třeba konstatovat, že k zásadnímu průlomu v této oblasti nedochází. Při zpracování územních plánů se vychází z analytických podkladů, které by měly hodnoty sídla obsahovat. Některé zásadní kvality (již zmíněné urbanistické hodnoty) se však v územně plánovacích dokumentacích vůbec nevyskytují. Pravděpodobně je to způsobeno absencí potřebné metodiky, která by umožnila projektantům vnést do nových územních plánů, respektive jejich změn, některé zásadní potřeby obce a jejich obyvatel (ve smyslu funkce veřejných prostor a zachování historických souvislostí a vazeb).

Aby bylo možné se dále zodpovědně bavit o nutnosti ochrany urbanistických struktur, je třeba podrobně analyzovat současný stav. Dostupné, již zmíněné práce prezentují jen obecně viditelná fakta, neexistuje však podrobný průzkum ucelené oblasti, který by dostatečně vypovídal o urbanistických hodnotách sídelních struktur. Je logické, že památková ochrana nemůže podrobně pojímat rozsáhlé území.

Základní hypotézy práce vychází z původního průzkumu, který byl zaměřen na rekognoskaci hlavních veřejných prostorů vybraných obcí na Příbramsku. Výzkum byl orientován na identifikaci negativních faktorů, které mají zásadní vliv na vnímání hlavního veřejného prostoru v rámci historického jádra.

Shrnutí základní hypotézy disertační práce:

Dosavadní poznatky poukazují na relativně dobrou čitelnost historické urbanistické struktury sídel doložitelné mapovými podklady 1. poloviny 19. století.

Stav jednotlivých prvků tvořících veřejné prostory historických jader (stavby, vodní toky a plochy, zeleň) není z hlediska narušení historických hodnot natolik zásadní, neboť je do budoucna změnitelný.

Pro dostatečné podložení výše uvedených úsudků je však nutné získat data významného množství sídel ucelené oblasti. Teprve podrobné vyhodnocení aktuálního stavu jednotlivých urbanistických struktur vsí následně vytvoří základ pro formulaci závěrů využitelných v územně plánovací praxi.

---

³⁸ ČESKO. Zákon č. 177/1927 Sb. z. a. n., o pozemkovém katastru a jeho vedení (Katastrální zákon) ze dne 16. 12. 1927.

³⁹ FOUĐ, K. Stavební produkce 1. republiky v lidovém prostředí Plzeňska. In: *SBORNÍK ze semináře Vesnická architektura 1. poloviny 20. století: Výzkum, dokumentace, ochrana*. NPÚ Praha, 2008. s. 9-14. ISBN 978-80-87104-31-6.

8. Metody zpracování

Zpracování bylo rozděleno do dvou provázaných etap: teoretická (analýza řešené lokality, historický kontext), praktická (průzkum, výsledky, postupu zpracování). Zvolenou lokalitou byl okres Příbram (analyzován vzorek 113 vsí), dílčím podrobněji zkoumaným územím pak jeho ucelená část, Dobříšsko (analyzováno 69 sídel).

Práce byla založena na zpracování analýz využívajících dosud známé odborné texty a metodiky. K dispozici byly publikace, které byly zpracovány pro potřeby památkové ochrany⁴⁰. Postupy bylo třeba přizpůsobit běžným, památkově nechráněným sídlům. U těchto struktur je, vzhledem k nedostatku a kritickému stavu lidové architektury, předpokládána hlavní síla v dochované půdorysné a hmotové struktuře, která je odkazem historické koncepce. To potvrzuje článek Jaroslava Sýkora a Zuzany Peškové⁴¹, kteří v tomto ohledu zpracovali praktický manuál pro rozbor historického jádra⁴². Pro posuzování aktuálního stavu hmotové skladby a hodnoty jednotlivých objektů, rovněž existují vhodné texty^{43,44}.

Neocenitelnými podklady pro zpracování byly, dnes již běžně dostupné, historické a aktuální mapové podklady či letecké snímky.

---

⁴⁰ KUČA, K., KUČOVÁ, V. *Principy památkového urbanismu*. Praha: Státní ústav památkové péče, 2000. ISBN 80-86234-15-0.

⁴¹ SÝKORA, PEŠKOVÁ, *ref. 2*

⁴² SÝKORA, J., PEŠKOVÁ, Z. Hodnocení historického jádra venkovských sídel pro potřeby výuky. *Stavební obzor*, č. 6/2011, s. 187-191.

⁴³ BUREŠ, P., ŠKABRADA, J., ŠNAJDROVÁ, H. *Památková ochrana historických vesnic v České republice*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 1996. ISBN 80-902096-2-9.

⁴⁴ KUČA, K., KUČOVÁ, V., KIBIC, K. *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. Praha: Národní památkový ústav – ústřední pracoviště Praha, 2004. ISBN 80-86234-54-1.

9. Přehled zpracování a výsledků disertační práce

Úvodní činnost spočívala v poznání historického kontextu. Bylo vycházeno z textů lokálních autorů^{45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53}, které region velmi dobře mapují.

Jak vyplynulo, historie území, respektive jednotlivých sídel, se odvíjí o územních, politických, hospodářských a dalších vlivů, které vnímáme prakticky v celé české oblasti. Území zasáhly rány v podobě husitských bouří nebo třicetileté války. Ty byly doprovázeny, z hlediska vývoje sídel neopomenutelnými, živelnými pohromami (povodně, požáry, epidemie). Jednotlivé děje i přes jejich znalost znemožňují bližší poznání stavu původních vesnických struktur. Vzhledem k průběhu třicetileté války v tomto území, je stav vesnic, který spatřujeme na mapách stabilního katastru, obrazem především následné poválečné rekonstrukce.

O stavu osídlení v historických obdobích, současně o způsobu zakládání vsí, máme relativně dostatečné informace, které lze konfrontovat se současným stavem. To je však předmětem historického (lokačního) urbanismu, kterému se věnuje např. Zuzana Pešková⁵⁴, která posuzovala sídla z kolonizačního období v řešené lokalitě.

Pokud bychom chtěli shrnout výše uvedené historické milníky pro potřeby metodiky zpracování, popíšeme historickou strukturu jako proměnlivý organizmus, do kterého jsou propsány významné dějinné etapy našeho území a společenské změny. Dochovaná parcelace a hmotová skladba zástavby (případně konkrétní objekty) jsou tedy podstatným historickým dokladem vývoje území i konkrétního sídla. To potvrzují i statě v úvodní části.

Původní stav sídel nelze s největší pravděpodobností identifikovat. Je tedy opodstatněné zabývat se stavem struktur v 1. polovině 19. století, tedy patrným v mapách stabilního katastru, který je výsledkem popisovaných dějinných událostí.

---

⁴⁵ EINHORN, E. *Střední Čechy*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1970.

⁴⁶ MALÝ, L. *Příbramsko a Dobříšsko*. V Příbrami: Okresní školní výbor, 1930.

⁴⁷ KOPÁČEK, L. *Památník okresu Dobříšského: jubilejní spis pamětný, vydaný okresním výborem dobříšským v upomínku jubilea dvacetipětiletého starostenství zasloužilého starosty okresu, slovního pána, pana Josefa Hodyse*. Na Dobříši: Nákladem okresu Dobříšského, 1898.

⁴⁸ KRÁL, M. *Borotická farnost: její historie a současnost*. 1. vyd. Borotice: Římskokatolická farnost, 2003.

⁴⁹ KOPÁČEK, L. *Dobříšská privilegia*. V Dobříši: s.n., 1915.

⁵⁰ KOPÁČEK, L. *Dobříšská léna: vypsání jich vzniku, vývoje a dějin, jakož i právních jich poměrů*. Dobříš: s.n., 1909.

⁵¹ Valenta, J. *Paměti královského zlatohorního města Nového Knína a sousedních obcí Starého Knína, Velké a Malé Hraštic. Díl 1, (Od nejstarších dob do světové války)*. Dubno: František Jech, 1932.

⁵² PRŮŠA, O. *Historický kalendář města Dobříše: (všeobecný - neúplný - orientační)*. 1. vyd. Dobříš: Městský úřad Dobříš, 2008. ISBN 978-80-254-3621-9.

⁵³ AMORT, Č. *"Kamlova", alte Goldgrube bei Neu-Knin = Zlatý důl "Kamlová" u Nového Knína*. Prag: Archiv der Bergstadt Knin, 1942.

⁵⁴ PEŠKOVÁ, ref. 36

9.1. Analýza urbanistické struktury venkovských sídel na Příbramsku

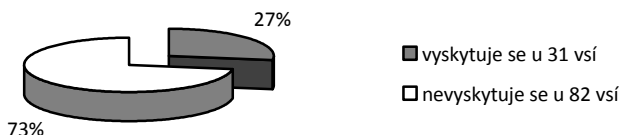
Jedná se o úvodní průzkum s cílem přinést základní poznatky podstatné pro stanovení jevů pro podrobné studium konkrétní lokality okresu (Dobříšsko). Při hodnocení zachovalosti sídelní struktury, byla uvažována struktura odpovídající období 1. poloviny 19. století, tedy zachycená na mapách stabilního katastru. Ve zvolených vsích byly zkoumány tyto základní jevy:

- narušenost čitelnosti původní struktury sídla ve stávající sídelní struktuře,
- narušenost původní urbanistické koncepce hlavního veřejného prostoru,
- narušenost historického jádra nevhodným navázáním nové zástavby,
- narušení historického jádra nevhodnými stavbami,
- narušení sídla situováním hospodářského nebo průmyslového objektu.

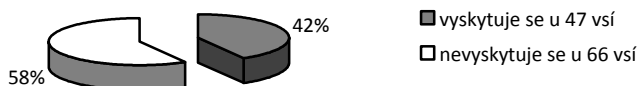
Jedná se o faktory mající zásadní vliv na vnímání veřejného prostoru v rámci historického jádra i stávající půdorysné struktury sídla. Dochází k narušení z pohledu pozorovatele v extravilánu a intravilánu. Tato část průzkumu vycházela primárně z posuzování historických a současných mapových podkladů, současně byly prováděny terénní průzkumy jednotlivých vsí, které data odečtená z map dle potřeby doplňovaly. Získaná data shrnuje následující výčet.

Posuzovaný jev:

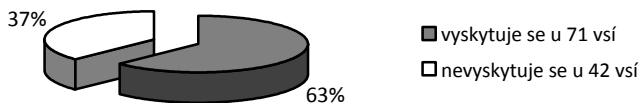
- narušenost čitelnosti původní struktury sídla ve stávající sídelní struktuře,

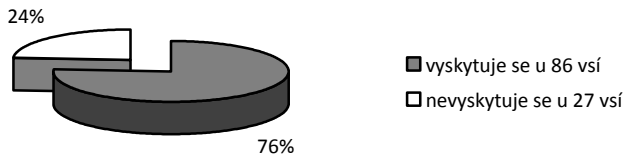
- narušenost původní urbanistické koncepce hlavního veřejného prostoru,

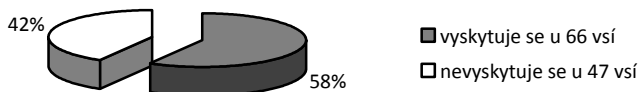
- narušenost původní struktury historického jádra nevhodným navázáním nové zástavby,

- narušení urbanistické koncepce historického jádra nevhodnými stavbami,

- narušení sídla nevhodným situováním rozměrného hospodářského nebo průmyslového objektu.

Mezi nejlépe hodnocené jevy patřila čitelnost původní struktury a zachovalost urbanistické koncepce hlavního veřejného prostoru. Vzhledem k povaze práce se jedná o významný poznatek, který potvrzuje stanovené hypotézy.

Faktor narušení historického jádra nevhodnými stavbami vyzněl pro řešení území naopak negativně, byl nalezen u 76 % obcí. Ač se jedná o zajímavý ukazatel, může však být z hlediska zachovalosti historické urbanistické struktury některých sídel zavádějící, jelikož nezohledňuje míru tohoto narušení např. množstvím problematických staveb na velikost historického jádra. Tento faktor bylo třeba v dalším navazujícím průzkumu zohlednit.

Navazující průzkum se soustředí na upřesnění získaných dat na vzorku 64 vesnických sídel (včetně již hodnocených). Přínos byl předpokládán především v zahrnutí drobných sídelních útvarů. Ty mohou oproti rozsáhlým rychle se rozvíjejícím strukturám vykazovat menší formy narušení.

9.2. Analýza urbanistické struktury hlavního veřejného prostoru sídel na Dobříšsku

Dle shrnutí výsledků průzkumů v okrese Příbram byla pro užití území zvolena analýza následujících jevů:

- čitelnost historické parcelace odpovídající 1. polovině 19. století v centrální části sídla (historické jádro),
- narušení hlavního veřejného prostoru rušivou zástavbou.

Jevy jsou primárně zaměřeny na hlavní veřejný prostor jako nejpodstatnější část původní sídelní struktury. Současně byly sledovány jevy, které slouží k většímu poznání území a případného kontextu (vzájemné vztahy) jednotlivých sídel, které by mohly určit zajímavé směřování práce.

Čitelnost historické parcelace odpovídající 1. polovině 19. století v centrální části sídla (historické jádro) je pro potřeby srovnání jednotlivých sídelních struktur kategorizována jako:

- čitelná,
- převážně čitelná,
- částečně čitelná,
- nečitelná.

Posouzení bylo prováděno formou optického překryvu jednotlivých mapových podkladů: současné katastrální mapy, mapy stabilního katastru.

Narušení hlavního veřejného prostoru rušivou zástavbou je pro potřeby srovnání jednotlivých sídelních struktur kategorizováno jako:

- patrné,
  - nepatrné,
- dle podílu identifikovaných kategorií zástavby v posuzované struktuře:
- stavby v prostředí vhodné „A“,
  - stavby v prostředí akceptovatelné „B“,
  - stavby v prostředí rušivé „C“.

Posouzení bylo prováděno v původní části struktury dle rozsahu na mapě stabilního katastru, která zahrnuje především hlavní veřejný prostor, tedy původní náves, ulici či shluk.

Posuzování staveb bylo třeba provádět vždy v kontextu s konkrétním prostředím, tedy sousedící architekturou, na kterou stavba reagovala nebo z ní vycházela. Posuzování architektury je sice vždy částečně subjektivní záležitostí, postup byl však formulován dostatečně přesně na to, aby případné niance (stavby na rozmezí jednotlivých kategorií) neovlivnily srovnatelnost výstupů.

Historická parcelace je téměř u všech sledovaných sídel čitelná, i přes lokální narušení nebo razantní vstup nové výstavby (zhruba u 30%).

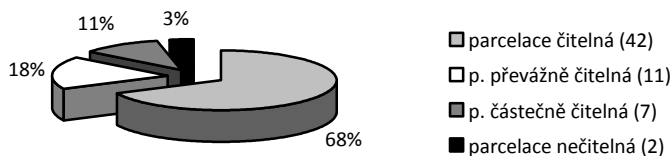
Běžným způsobem narušení bylo dělení volných ploch, na kterých vyrostly nové „městské“ vily, prodejny apod. Drobné chalupy na návších nahradily měřtkově nepřizpůsobivé stavby. I díky tomu došlo k narušení prostorového konceptu veřejných prostranství. U stavebně výrazně se rozvíjejících sídel zanikala historická jádra v novodobé struktuře, tím se původní koncept sídla v krajíně deformoval. Necitlivé navázání na parcelaci bylo shledáno nevhodným ve všech rostoucích strukturách.

Narušení hlavního veřejného prostoru pozdější zástavbou a přestavbou se rovněž nejevilo jako negativní. Z 57 sídel je jich 26 (48%) poznamenáno jen nepatrně, rušivé stavby jsou v minoritě a dovolí nám vnímat původní rozvržení sídla a architekturu. Jde o jev, který je z hlediska rozvoje takového sídla významný a další výstavba by jemu měla být podřízena. Získaná data shrnuje následující výčet.

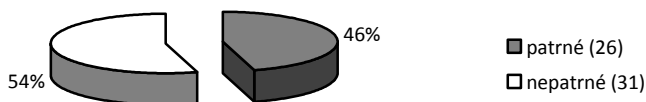

Posuzovaný jev:

- Čitelnost historické parcelace odpovídající 1. Polovině 19. století v centrální části sídla (historickém jádru),

- Narušení hlavního veřejného prostoru rušivou zástavbou.

Vesnická usedlost se v řešeném území, ale i obecně, skládá z obytné budovy a hospodářských budov (chlěvy a stodoly), které většinou neplní původní funkci a slouží jako skladové prostory. Právě tyto doplňkové stavby si povětšinou zachovaly svou autentickou podobu a zajímavým způsobem doplňují hmotovou skladbu zástavby, a to i přes svou zchátralost. Jedná se o čisté objemy obdélníkových půdorysů zastřešených jednoduchou sedlovou nebo polovalbovou střechou, které díky své opakovatelnosti v obci zcelují urbanistický koncept a podporují hlavní obytnou hmotu, která je již obvykle rekonstruovaná.

Území skýtá mnoho zajímavých sídel, nejen z pohledu zachovalosti, ale i půdorysného konceptu veřejného prostoru. Na návesní sídelní formy jako urbanisticky nejzajímavější a kompozičně vyvážené upozorňuje Svatopluk Voděra⁵⁵. Ač zde forma památkové ochrany není na místě, jistě zasluhují větší míru pozornosti.

⁵⁵ NĚMEC, J., SÝKORA, J., VODĚRA, S. *Přestavba venkovského osídlení*. 1. vyd. Praha: ČVUT, 1974. Základní charakteristické rysy vývoje venkovského osídlení v českých zemích a jeho formy, Svatopluk Voděra. s. 7

Výběr urbanisticky zajímavých struktur:

Borotice, Dražetice, Nová Ves pod Pleší, Prostřední Lhota, Rosovice, Sejká Lhota, Svaté pole, Velká Hraštice, Záborná Lhota.

Výběr nejméně celkově narušených struktur:

Borotice, Čelina, Dražetice, Hubenov, Nechalov, Chotilsko, Křeničná, Lipí, Mokrsko, Sejká Lhota, Křížov, Malá Hraštice, Velká Hraštice, Pouště, Jablonce, Nová Ves pod Pleší, Nové Dvory, Libčice, Lhotka, Ostrov, Rosovice, Sychrov, Stará Huť, Svaté Pole.

Mapa zobrazující míru narušení hlavních veřejných prostorů vesnických sídel na Dobříšsku rušivou zástavbou. (Zdroj: autor)

Narušení:

- nepatrné
- patrné

Urbanistická struktura sídel je zajímavá také případným vztahem k vodnímu toku či ploše, které mohou hrát ve veřejném prostoru mnohé role. Od doby, kdy neslouží jako primární vodní zdroj, svoje postavení hledají. Až na výjimky (sídla v blízkosti potoku nebo řeky) je vodní prvek součástí urbanistické struktury vesnice, kterou ovlivňuje. Architektonický potenciál tohoto přírodního prvku je zatím většinou nevyužit.

Veřejný prostor rovněž obohacují stavby coby významné urbanistické dominanty, ač se většinou jedná o později situované součásti. Jsou jimi kostely a kaple, dále panské stavby (zámky, rozsáhlé statky) nebo objekty škol, které u většiny malých vsí neplní svoji funkci, chátrají nebo slouží jinému účelu. Tyto stavby je třeba sledovat jako nezbytnou součást struktury.

Od 1. poloviny 19. století se urbanistické struktury značně vyvíjely, dělo se tak navázáním nové zástavby na hranici historického jádra a jejím rozvojem, v řešeném území zejména po roce 1989 masivním. To platí především pro sídla v dobré dostupnosti hlavního města a lokálních center (Dobříš a Mníšek pod Brdy), které poskytují potřebné zázemí. Hlavní veřejné prostory historických jader však byly rozvojem zasaženy minimálně, což potvrzuje původní hypotézy.

10. Závěry

Analýza stavu urbanistických struktur hlavních veřejných prostorů zaplňuje prázdné místo v tematicky orientované odborné literatuře. Ta prezentuje sice jasně patrná fakta, ale bez podpůrného uceleného průzkumu. Prakticky se jedná o ucelený popis dopadu stavebního vývoje v období od 1. poloviny 19. století do roku 2014, kdy byla většina sídel posouzena.

Odborné posouzení sídel je hlavní podmínkou formulace skutečných potřeb případné památkové ochrany nebo jiných zákonných forem. V tomto ohledu lze z práce vycházet.

Analýza prostředí je nezbytná součástí návrhu kvalitního urbanistického nebo architektonického díla. To aktuálně dokumentuje publikace shrnující studentské práce několika zahraničních universit⁵⁶. Prezentuje možnosti vstupu současné architektury do vesnické urbanistické struktury.

Odpovědi na hypotézy disertační práce

Provedené průzkumy jednoznačně potvrdily převážně dobrou čitelnost historických urbanistických struktur sídel doložitelných mapami z 1. poloviny 19. století. Odkaz struktur je ale samozřejmě mnohem starší, neboť dokládá historický vývoj několika století formování vsí. Díky dostatečnému množství posouzených sídel v okrese Příbram a následně kompletní paletě vsí regionu Dobříšska, byla získána ucelená data, která tvoří základ pro formulaci závěrů pro praxi. Právě historicky zformovaným hlavním veřejným prostorům, respektive jádrům, je třeba poskytnout odpovídající formu ochrany jako jedinečné urbanistické hodnotě venkovských sídel.

Významnou kategorií hodnotných vsí jsou ty, které vykazují plánovitě založení, které stanovilo dodnes čitelné parametry zástavby. Ty jsou dodnes podstatou obecně vnímaného typického obrazu venkova.

Závěry analytické a praktické části

Závěry jednotlivých etap potvrzují počáteční hypotézy o zachovalosti hlavních veřejných prostorů historických jader vsí. Významné je především ucelené poznání území obce s rozšířenou působností Dobříš, a to včetně podrobného historického kontextu, který poukazuje na význam posuzovaných venkovských struktur. Přítomnost dopadů dějinných událostí patrných ve formě urbanistických stop obohacuje historickou hodnotu sídla. Vsi charakteristické plánovitým založením již byly zmíněny (ne vždy jsou jejich autentické rysy do současné doby patrné). V oblasti tvoří následující skupiny, které vykazují podobné znaky:

- Sejká Lhota, Záborná Lhota, Prostřední Lhota,
- Nová Ves pod Pleší, Rosovice, Dražetice,
- Borotice, Svaté Pole.

Zajímavá je dále ves Velká Hraštice nebo Libčice.

Mezi nejzajímavější struktury z hlediska zachovalé urbanistické stopy a míry narušení zástavby patří: Borotice, Čelina, Dražetice, Hubenov, Nechalov, Chotilsko, Křeničná, Lipí, Mokrsko, Sejká Lhota, Křížov, Malá Hraštice, Velká Hraštice, Pouště, Jablonce, Nová Ves pod Pleší, Nové Dvory, Libčice, Lhotka, Ostrov, Rosovice, Sychrov, Stará Huť a Svaté Pole. Sídla by si zasloužila podrobný zájem.

Již samotný počet zachovalých struktur (68 % s dobře čitelnou parcelací) je motivem pro potřebu následné péče: a) konzervaci stavu a formulaci potřebných regulativů, které by podpořily dochovaný stav, b) nebo cílenou revitalizaci prostorů vycházející z důkladné historické analýzy.

---

⁵⁶ PÁLFFY, A. (Ed.) *Village Textures*. Wien: Schlebrugge.Editor, 2014. ISBN 978-3-902833-52-5.

Pro sídla v dobré dostupnosti hlavního města a lokálních center Dobříše a Mníšku pod Brdy je charakteristický nejen vliv poválečné výstavby, ale i porevoluční neplánovitý růst. V kontextu rozšiřování zastavěného území jsou pro nás zajímavé návesní formy, které můžeme oproti ostatním typům chápat jako urbanisticky vyspělejší. Návesní veřejný prostor je určující, samozřejmě dle svých proporcí, k vhodnosti sídla pro další územní rozvoj. Nabízí plochy pro tolik potřebné funkce, které při zvyšujícím se počtu obyvatel nejsou odlišné od struktur městských. Bohužel, většina základních potřeb byla vytěsněna masivním vstupem motorizované dopravy. U některých ulicových vsí se tak veřejný prostor omezil na těleso průjezdné komunikace.

Závěry pro praxi

Z výše uvedeného vyplývá, že má smysl zabývat se podrobným hodnocením sídelních struktur a prosazovat dostupné formy ochrany, a to i přes narušenost většiny vsí. Každá má jedinečnou minulost a historicky formovaný půdorys je její nedílnou součástí.

Hlavní veřejný prostor je nejstarší částí sídla, společně s pozdější, zejména chalupářskou zástavbou, která se rozrůstala v jeho centru nebo na okraji podél cest. V pozdější výstavbě, mnohdy masivní, je relativně dobře identifikovatelný, a tedy i následně dostatečně uchopitelný v dalším rozvoji. Jeho význam byl již v mnoha ohledech (urbanistický, historický, kulturní aj.) zmíněn.

Teprve na základě analýz venkovských struktur lze stanovit nezbytné definice pro potřeby ochrany. Pro praktickou potřebu budou dány do kontextu s aktuální metodikou. Tu určuje prováděcí vyhláška stavebního zákona č. 500/2006 Sb.⁵⁷, která stanovuje jevy pro potřeby tvorby územně analytických podkladů obcí. Konkrétně zmiňuje:

- urbanistické hodnoty,
- regiony lidové architektury,
- historicky významné stavby, soubory,
- architektonicky cenné stavby, soubory,
- významné stavební dominanty,
- místa významných událostí.

Pojmy rozvádí Metodický návod č. 1 A⁵⁸, nejde však o podrobný obsah s uvedením potřebných příkladů, který by zajistil jednotnost v hodnocení. Urbanistickou hodnotu popisuje takto: „Území s historicky i esteticky cennou urbanistickou kompozicí zahrnující části sídel, rozptýlené zástavby nebo urbanizované krajiny.“

Regulovaným rozvojem však můžeme vlastností dle této definice u mnoha sídel postupně dosáhnout. Motivem by měla být estetika, funkčnost a následná celková obytnost prostředí.

Urbanistická hodnota

Urbanistickou strukturu venkovského sídla je v první řadě nutno posuzovat jako celek v širším kontextu (dějinné události, půdorysná forma založení a její rozvoj, hodnotné stavby, soubory a dominanty, obraz v krajině aj.).

Z většiny struktur (pravidelných i nepravidelných vsí) lze odečíst historickou parcelaci, případně alespoň zakládací schéma či koncepci (byť nepravidelnou). Samotná definice formy založení či konkrétního schématu vysazení vsí lze do budoucna využít pro formulaci případných regulativů historického jádra.

---

⁵⁷ ČESKO, ref. 23

⁵⁸ Metodický návod č. 1 A, Standard sledovaných jevů pro územně analytické podklady obcí – metodický návod k příloze č. 1 části A vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti. Ústav územního rozvoje: Brno, 2011.

Obdobně lze využít podrobný popis charakteru zástavby, umístění staveb na jednotlivých pozemcích a jejich vzájemný vztah.

Analogickým způsobem lze vycházet při formulaci rozvoje sídla za hranicí historického jádra. Zde může být inspirací struktura parcelace plůžiny, historické cesty nebo přírodní hranice pozemků.

V průběhu rekognoskace sídel byly jako významné prvky identifikovány hmoty hospodářských objektů, které zásadně podporují urbanistický koncept a v mnoha svých jsou velmi dobře zachovány. Omezit se na hodnocení staveb viditelných výhradně z veřejných prostorů by bylo pochybením.

Dalším potenciálem jsou významné urbanistické dominanty, kostely a kaple, dále panské stavby nebo objekty škol. Tyto stavby je třeba důsledně sledovat jako nezbytnou součást struktury. Architektonický vklad vodního toku nebo plochy jako přírodního prvku byl zřejmý, je zatím většinou nevyužit.

Celková urbanistická, respektive architektonická, hodnota venkovského sídla se odvíjí od obsahu:

- staveb lidové architektury, (Stavby svým hmotovým řešením a vzájemnými vztahy většinou určují základní měřítko sídla a veřejných prostorů.)
- historicky a architektonicky významných staveb nebo souborů, zpravidla ve formě prostorových dominant, (Tyto stavby se na venkově vyskytují v jednotkách a až na výjimky jsou na první pohled patrnými dominantami veřejných prostorů.)
- vodního toku či plochy, dále od formy půdorysného uspořádání a parcelace, které dávají parametry veřejným prostorům, ale i jednotlivým stavbám (šíře parcely ovlivňuje formu domu).

Stejně tak může být sídlo významným krajinným prvkem, neboť je obecně přijímáno jako součást venkovské krajiny s typickými přechody a začleněním.

Ochrana jednotlivých součástí (například hodnotných staveb lidové architektury nebo cenných dominant) nemá význam bez ochrany prostředí, které jim dodává potřebný kontext. V původním prostředí mají tyto stavby zajímavou hodnotu, která je odlišná od atraktivních muzeí v přírodě (skanzeny).

Navzdory uvedeným doporučením lze stanovit minimum pro ochranu urbanistické hodnoty sídla.

Upřesnění pojmu „urbanistická hodnota“

Za urbanistickou hodnotu lze primárně považovat vlastnosti, které tvoří urbanistický koncept sídla, pro každé sídlo jedinečný:

- základní parcelace, která určuje tvar hlavního veřejného prostoru a půdorysnou strukturu zástavby, (Parcelace je předně dokladem urbanistického vývoje sídla v historickém kontextu, je obrazem základního prostorového konceptu a je výchozí pro základní umístění a objemy staveb.)
- typická hmotová struktura zástavby, včetně urbanistických dominant. (Struktura zahrnuje typické členění staveb na obytné a hospodářské části, jejich objemy a základní uspořádání, které definuje charakteristický přechod sídla do krajiny i vztah zástavby k veřejnému prostoru.)

Dochovaná parcelace by však měla být chráněna u všech sídel na prvním místě, bez ohledu na její formu a stav, jelikož je základním východiskem pro případný rozvoj. Především vykazuje historicky vyšší stabilitu, než jednotlivé stavby (s ohledem na jejich životnost).

11. Seznam prací disertanta vztahující se k disertaci

KAŠPAR, J. Vývoj hlavního veřejného vesnického prostoru - Popis a zhodnocení změn v období od 1. pol. 19. století do současnosti na příkladech vybraných obcí na Příbramsku. *Člověk, stavba a územní plánování 5*. Praha: ČVUT, Fakulta stavební, 2011. s. 295-306. ISBN: 978-80-01-04753-8.

KAŠPAR, J. Rekognoskace a zhodnocení stavu hlavních veřejných vesnických prostorů na Příbramsku. *Proměny architektury 2. poloviny 20. století*. Praha: Gasset, 2012. s. 275-282. ISBN: 978-80-87079-27-0.

KAŠPAR, J. Péče o technickou infrastrukturu ve veřejných vesnických prostorech. In: *Stavební obzor*, Praha: ČVUT, Fakulta stavební, 2/2012, s. 56-58. ISSN: 1210-4027.

KAŠPAR, J. Stavby v návěsném prostoru (Nepomuk). *Člověk, stavba a územní plánování 6*. Praha: ČVUT, Fakulta stavební, 2012. s. 62-66. ISBN: 978-80-01-05025-5.

KAŠPAR, J. Problems of contemporary rebuilding of rural public area (Urban-architectural analysis as a necessary basis for the next development). *CESB 13 Central Europe towards Sustainable Building 2013*. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 83-86. ISBN: 978-80-247-5018-7.

KAŠPAR, J. Výhledové uspořádání vesnice a krajiny (Desná u Litomyšle). *Perspektivy území II: hranice a rozhraní*. Praha: ČVUT, Fakulta stavební, 2013. s. 91-100. ISBN: 978-80-01-05339-3.

KAŠPAR, J. Stavby bez hlavních veřejných prostorů. *Architektura a urbanismus 2. poloviny 20. století*. Ostrava: VŠB-TUO, Fakulta stavební, 2013. s. 104-106. ISBN: 978-80-248-3148-0.